

NATIONAL GEOGRAPHIC БЪЛАРИЯ

КАКВО СЕ Е СЛУЧИЛО
С ИЗГУБЕНАТА
ЕКСПЕДИЦИЯ?

МИСТЕРИЯ В АРКТИКА

WWW.NATIONALGEOGRAPHIC.BG

ISSN 1312-6571

9 771312 657664

5,99 лв.

08 >

СЪДЪРЖАНИЕ

На корицата:

Ренан Озтюрк засне това изображение с дрон в Пийл Саунд, Канада, докато лежи върху паков лег, който заплашва да хване в капан екипа на експедицията на *Nat Geo* на борда на яхтата „Полярно слънце“.

СНИМКА: РЕНАН ОЗТЮРК

СТАТИИ

Без изход

Екип на *Nat Geo* се отправя да повтори обреченото плаване на изследователя от XIX в. Сър Джон Франклин и да потърси следи от изчезването му по легендарния Северозападен морски път. Но Арктика не издава лесно тайните си.

ТЕКСТ: МАРК СИНОТ
СНИМКИ: РЕНАН ОЗТЮРК
..... стр. 28

Златната ера на мумифицирането

По времето на XXVI династия на Древен Египет занаятът на балсамирането бил печелив бизнес. Свързаната с отвъдното индустрия, която се разраснала по бреговете на Нил, вероятно оказвала влияние нашир и слъж.

ТЕКСТ: ДЖЕЙСЪН ТРИЙТ
ИЛЮСТРАЦИИ: ОУЕН ФРИЙМАН
..... стр. 58

Първите разказвачи на Амазония

Пътешествие до скалното изкуство в Америките – начало на двугодишна експедиция по река Амазонка.

ТЕКСТ И СНИМКИ: ТОМАС ПЕШАК
..... стр. 66

▲ Поклон пред мравките

Снимки в близък план разкриват необикновените черти на едно от най-разпространените насекоми.

ТЕКСТ: ХИКС УОГАН
СНИМКИ: ЕДУАРД ФЛОРИН НИГА
..... стр. 84

A large group of sharks, likely tiger sharks, are swimming in deep blue water. The sharks are seen from various angles, some swimming towards the camera and others away. The water is a deep, clear blue, and the sharks' bodies are a lighter shade of blue with some darker markings. The overall scene is a dynamic underwater environment.

В движение: Мадагаскарски
нощни акули обикалят
във водите на южно-
африканската плитчина
Алиуал. Снимките и текс-
товете тук са взети от
книгата на Томас Песчак
от 2021 г. „Диви морета“
(*Wild Seas*), издание на
National Geographic.

ФОТО СВИДЕТЕЛСТВО

NATIONAL GEOGRAPHIC

БР. 08 (214)

ЛУД ПО АКУЛИТЕ

ПОГЛЕД
КЪМ
ЗЕМЯТА
ОТ
ВСЕКИ
ВЪЗМОЖЕН
ЪГЪЛ

ТЕКСТ И СНИМКИ:
ТОМАС ПЕСЧАК

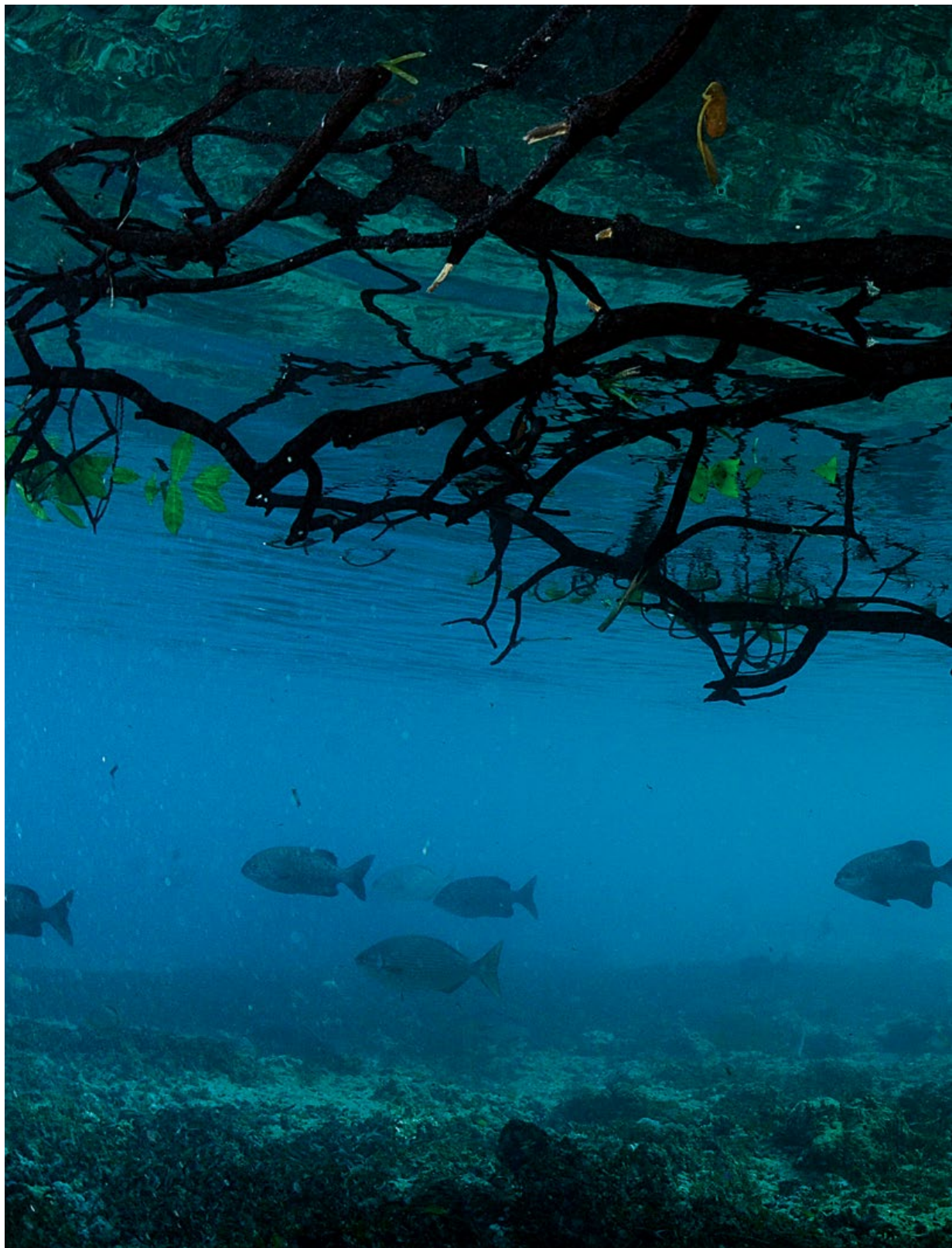
Страстта на Песчак към тези океански хищници предопределила кариерата му. В консервационната фотография и мисията му да сподели любовта си към тях.

Нощен пасаж: Светлина прониква в лагуната на атола Басас да Индия, западно от Мадагаскар, разкривайки пасаж от позрастващи галапагоски акули. Докато Песчак се спускал, акулите го последвали до кораловия риф, влизайки и излизайки от светлината.

Посетители от горе: Китова акула всмуква петно от планктон точно под туристи с шнорхели, които се стичат към Малдивите от цял свят, за да наблюдават на живо най-голямата риба в света.

Дървото на живота: Мадагаскарска нощна акула прекосява мангрова горичка, докато приливът залива ниските клони. За много видове акули мангровите гори на атола Алдабра в Сейшелите служат и като ясли, и като ловно поле. Островът

приютава една от най-здравите крайбрежни популации от акули в Индийския океан. Също част от Сейшелите, атолят Сейнт Джоузеф е ценен заради морското си биоразнообразие и колонии от морски птици.

ПРЕДИСТОРИЯТА

АКУЛИТЕ ПРЕДИЗВИКВАТ СИЛНИ ЕМОЦИИ, ЧЕСТО СТРАХ ИЛИ ПАНИКА. ТОЗИ ФОТОГРАФ ПРЕВРЪЩА СТРАХА В ЛЮБОПИТСТВО.

В ЕДИН ЗИМЕН ДЕН с лошо време бутвам майка ми, тогава на 60 години, в ледените води на Атлантика. Една бяла акула наблизо идва, за да разузнае, и майка ми застава лице в лице с нея, а после изчезва под водата, сякаш за цяла вечност. Излизам обратно на повърхността, борейки се да си поеме дъх, но се усмихва. Предполагам, че клетката от галванизирана стомана, която я дели от акулата, играе роля в това.

Обичам акулите, откакто се помня, и искам да споделя страстта си с всички, включително с неохотните си отначало родители. Видях първата си акула на 16-годишна възраст, край п-в Синай в Египет. Трио мадагаскарски нощни акули се виеха между баракуди, крещящи над коралов риф. Опитах да се приближа, размахвайки усърдно плавниците си към откритите води, но свирепото течение ме държеше близо до рифа. Когато показах подводните си снимки

от тази не особено близка среща, обяснявайки, че малките петънца са акули, получих колеблив отговор: „Да, разбира се, че са акули“. Оттогава нататък единственото, което исках, беше да се доближа до акулите.

След като се преквалифицирах от морски биолог във фотограф, акулите бяха моите първи музи. Вече повече от две десетилетия документирам сложния им и донякъде потаен живот. Хората често ме питат коя е най-опасната част от работата ми – това не е плуването с акули. Статистически погледнато, най-опасните неща, които правя, са да пресичам пътя, да шофирам и да пека хляб в тостера. Акулите не са толкова страховити, колкото ги изкарват, но някои от тях са внушителни хищници. Да се срещам с диви акули в естествената им стихия е рядка привилегия, която приемам с равни части уважение, смирение и посветеност.

На нос: Смели галапагоски акули изучават камерата на Песчак, докато той изследва кораловите рифове в обширната лагуна на Басас да Индия в Мозамбикския проток. Националното географско дружество финансира разказите на Песчак за биоразнообразието от 2017 г. насам.

Сатурн: откъде са пръстените?

УЧЕНИТЕ ОТДАВНА СПОРЯТ ЗА ВЪЗРАСТТА, ПРОИЗХОДА И ТЪГЛА НА УКРАШЕНИЯТА НА НАЙ-КРАСИВАТА ПЛАНЕТА В СЛЪНЧЕВАТА СИСТЕМА

ТЕКСТ: НАДЯ ДРЕЙК

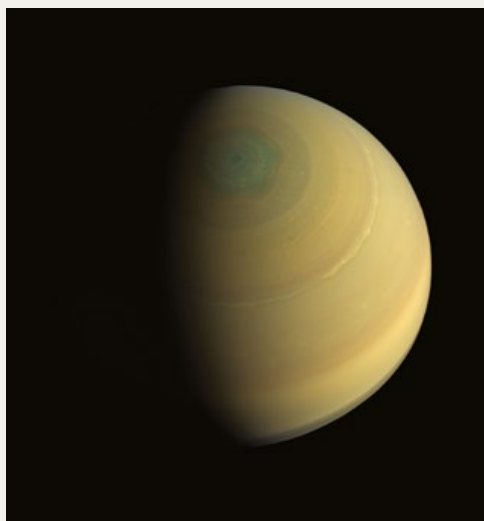

ФОТО ИЛЮСТРАЦИЯ (БЕЗ ПРЪСТЕНИ): ОРИГИНАЛНО ИЗОБРАЖЕНИЕ НА „КАСИНИ“ – НАСА/JPL/КАЛИФОРНИЙСКИ ТЕХНОЛОГИЧЕН ИНСТИТУТ (КТИ)/ИНСТИТУТ ЗА КОСМИЧЕСКИ НАУКИ (ИКН)/„КОРНЕЛ“

БЕЗ ПРЪСТЕНИТЕ СИ Сатурн изглежда доста скучен. Пълен смотаняк. Махни му лъскавите зривни – както блогърът Джейсън Комке направи (вляво) с тази снимка на НАСА – и планетата се превръща в най-безличното кълбо в Слънчевата система. Разбира се, в полярните области се явява някой шестоъгълен въртоп или готин циклон, но ваниленото му лице е лишено от купона на акварелните ивици на Юпитер, от пикантното синьо на Нептун или от задушаващия мрак на Венера. Дори ръждивият Марс изглежда по-интересен.

За щастие в някакъв момент през последните 4,5 млрд. години Космосът разхубавил околностите на Земята: добавил към Сатурн голяма и ярка система от легени пръстени. Само че учените не могат да постигнат съгласие кога са се образували, нито дори как се появили. И е така вече десетилетия.

ДО ГОЛЯМА СТЕПЕН УЧЕНИТЕ
СА НАЯСНО С ПРОИЗХОДА
НА НАЙ-ЗАБЕЛЕЖИТЕЛНИТЕ
ГЛЕДКИ В СЛЪНЧЕВАТА
СИСТЕМА. ПРЪСТЕНИТЕ
НА САТУРН ОБАЧЕ...

„Планетата се е оформила в някакъв момент от образуването на Слънчевата система – казва астрофизичката от университета „Корнел“ Мариам ел Мутамид, – а не знаем дали пръстените са се образували по същото време или пак много по-късно. Причината това да е толкова интересно е не просто за да го знаем, но и да разберем системата на Сатурн – имаме планета, система от пръстени и система от луни и смятаме, че между пръстените и луните има връзка.“

„Пръстените на Сатурн са уникални – казва Джеф Кузи от изследователския център „Еймс“ към НАСА. – Те са единствените големи и плътни пръстени и са много, много ярки, което е не-обичайно. Така че са голяма загадка.“

Учените, които се занимават с въпроса, най-често принадлежат към един от два лагера. Първата група смята, че пръстените са първични – че са се образували заедно с планетата преди повече от 4 млрд. години. Другата група подозира, че са много по-млади и са се формирали в рамките на последните няколко стотин милиона години.

„ИМА СТРАХОТНИ АРГУМЕНТИ в полза и на двата сценария – казва Ел Мутамид, – но и двата имат слабости.“

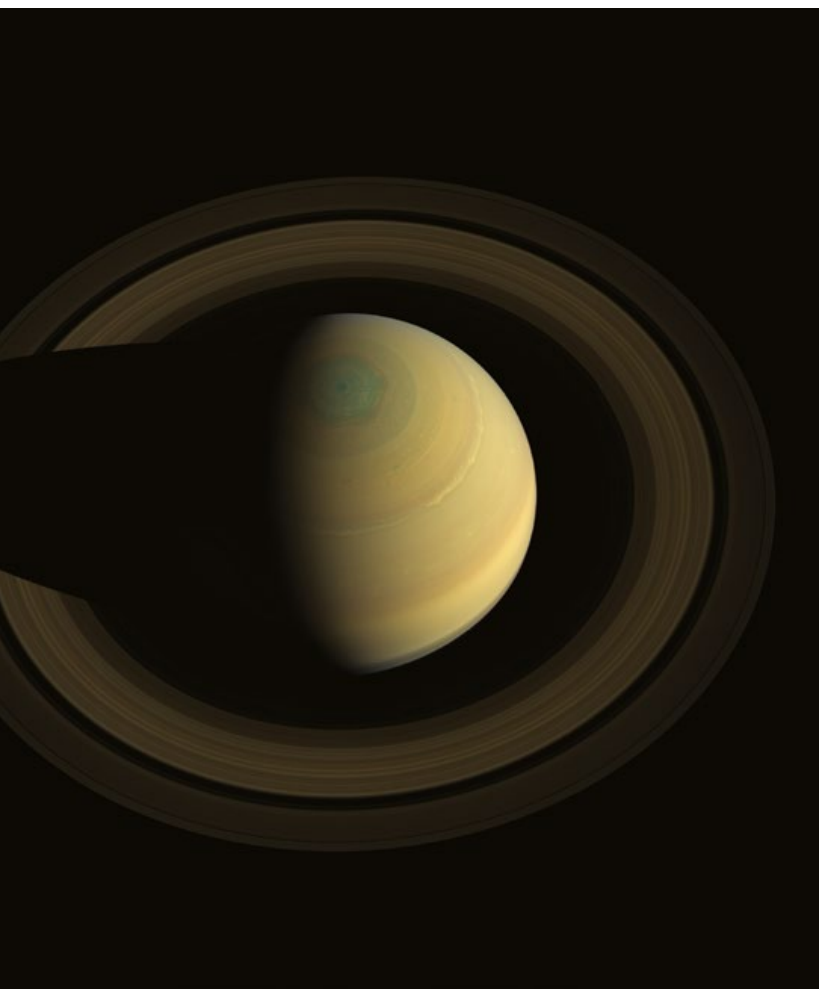
Макар да ги делят милиарди години, и двете версии за произхода споделят една обща черта – насилието. Създаването на пръстените е изискувало катастрофалната гибел на легено тяло – може би комета или луна. Някак си въпросното тяло се приближило твърде много до Сатурн и гравитацията на планетата го разкъсала на безброй ледени късчета. Малка част от въпросните късове са по-големи от къщи, други са безкрайно малки. Повечето се състоят от ярък и прозрачен воден лед, но една ивица в пръстените е малко по-тъмна. С времето разбитите останки се организирани в системата от пръстени, която виждаме днес, която е с диаметър 270 000 км, но е дебела едва ок. 10 м.

Група на „старите пръстени“ казва, че катаклизъм се е случил в първите дни на Сатурн. Според една версия на тази история гигантските планети не са се зародили там, където ги виждаме днес; вместо това са мигрирали към настоящите си места и са породили каскада от нестабилност сред по-малки тела, които накрая били започнати на всички страни.

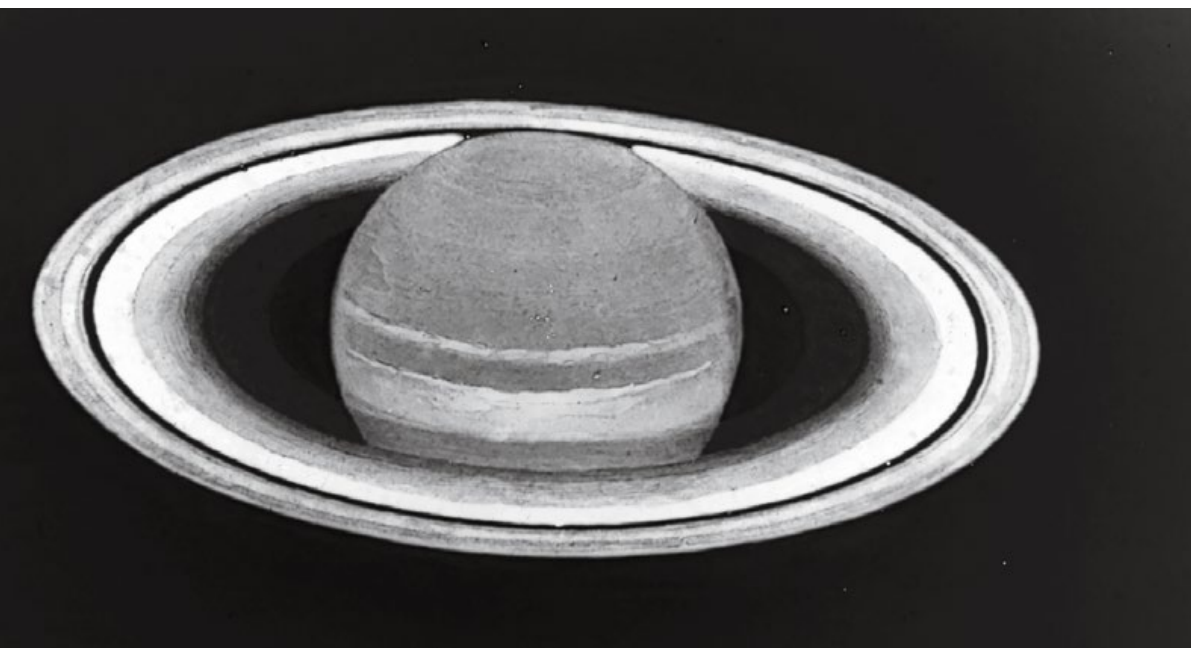
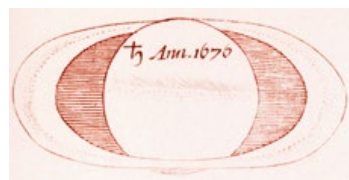
В рамките на един човешки живот нощното небе сякаш не се променя много

Планетите се движат по предсказуеми орбити, съзвездията изгряват и залязват по график, ходът на времето може да бъде измерван по промяната се лък на Луната. Това е успокояващо, тъй като означава, че докато се носят на своя зелен остров в безкрайното космическо море, дребни същества като нас са постигнали някаква степен на небесно познание. Разчели сме хармониите на планетарните движения, можем с точност да изчислим появата на нещо толкова възшебно като затъмнено Слънце по пладне и в някаква степен знаем как се е появило всичко (освен ние самите). В една бездънна Вселена се придържаме към това, което познаваме.

„Умът ни просто иска всичко да е стабилно и неизменно – казва Джеф Кузи от НАСА. – Не се предполага небесните тела да се променят пред очите ни. Но това е нещо, което [сондата „Касини“] ни показва, когато стигна до Сатурн... Знаем, че различни неща се случват с най-различни темпове. Тази промяна в перспективата трябва да е добра за нас.“ — н. д.

Изображенията на Сатурн са се променили много от първите рисунки (долу, от горе надолу): видяното от Галилей през 1610 г. и после през 1616 г. с по-добър телескоп; интерпретацията на астронома Джовани Касини, публикувана през 1676 г. „Вояджър I“ направил първата снимка на Сатурн през 1980 г. (най-долу). Когато космическият апарат „Касини“ през 2013 г. направил снимка (Вляво) над полюса на Сатурн, пръстените му не пресичали планетата. Това улеснило създаването на изгледа без пръстени на стр. 15.

В ЧИСЛА

Трекът до Базовия лагер на Анапуерна в Непал

8091

ВИСОЧИНАТА НА АНАПУЕРНА I В МЕТРИ

4130

ВИСОЧИНАТА НА БАЗОВИЯ ЛАГЕР В МЕТРИ

1977

ГОДИНАТА, КОГАТО РАЙОНЪТ НА АНАПУЕРНА
БИЛ ОТВОРЕН ЗА ЧУЖДЕСТРАННИ ТУРИСТИ.

Масивът
на Анапуерна
е дом на
десетия по
височина
Връх в света
Анапуерна I.

ГОРЕ В ОБЛАЦИТЕ

ще ви приближи до хималайските върхове – без тълпите на Еверест

ТЕКСТ: МЕРИ АН ПОТС СНИМКА: ЕМИЛИ ПОЛАР

В СРАВНЕНИЕ с по-известния трек до Базовия лагер на Еверест преходът до подготвителната зона на Анапуерна предлага по-малки височини и по-малобройни туристи. За разлика от популярната Обиколка на Анапуерна той позволява на участниците да навлязат дълбоко в масива на Анапуерна, а не да обикалят по периферията му.

ЗАВРЪЩАНЕ КЪМ ТУРИЗМА

Родина на някои от най-високите върхове на света, Непал е водеща дестинация за любителите на планините. Катастрофално земетресение през 2015 г. и после пандемията спряха пътешествениците през последните няколко години, но приключенците вече се завръщат. „Усеещането е интимно, тъй като планините ти се струват толкова близко“ – коментира фотографката Емили Полар относно трека до Базовия лагер на Анапуерна, предлагащ невероятни гледки към легендарните върхове Даулагири и Мачапучаре.

МАРШРУТЪТ

Трекът до Базовия лагер на Анапуерна е многодневен преход, подлежащ на модифициране, който е най-добре да се направи през пролетта или есента, за да се избегнат мусонните дъждове. Туристите могат да кацнат в Катманду и да стигнат до Похара, за да започнат трека самостоятелно или с водач. Местните чайни са гръбнакът на маршрута и осигуряват нощувки в скромни условия, културни връзки и храна. Гладните туристи особено много харесват традиционното пикантно непалско блюдо от леща и ориз *дал бхат*.

ПЕЙЗАЖЪТ

Маршрутът прекосява няколко екологични зони, които всичките се намират в първата защитена природозащитна територия в Непал и в най-голямата защитена област. Кривовичи сред тучни гори (тук може би ще зърнете непалски лангур), покрай водопади и терасирани ниви, преди да достигне пейзаж от стръмни скални стени и заснежени върхове. „Напредватے навътре в циркус, амфитеатър от планини, които наистина опасват целия базов лагер“ – казва Полар.

Преоткриване на радостта

ТЕКСТ: САРА ХИЛТЪН

П

ОТ ЗАПЕЧАТАНОТО ОТ
НЕЙНИЯ ОБЕКТИВ
СТРАДАНИЕ ДО
НЕОЧАКВАНАТА КОНЧИНА
НА БАЩА Й ЖИВОТЪТ Й БИЛ
ПОМРАЧЕН ОТ МЪКА. НО С
ВРЕМЕТО СВЕЛИНАТА И
ЦВЕТОВЕТЕ СЕ ЗАВЪРНАЛИ

ПЪРВОТО ДЕСЕТИЛЕНИЕ от кариерата ми беше белязано от мъка. Снимах истории на ужасяващи теми: сексуално насилие, миграция, религиозни конфликти, войни. На корицата на бележника ми за 2019 г. написах цитат от „Бхагавад Гита“: „Душата не се ражда и не умира“. Трябваше да ми напомня да играя повече и да не се вземам толкова на сериозно.

Понякога получавах някоя рядка задача, която ми осигуряваше глътка въздух – например да снимам статия за чайовете за списанието на една авиокомпания. Бях в района на Дарджилинг в Северна Индия, в подножието на Хималаите – област, за която се твърди, че произвежда „шампанското на чайовете“. Приех работата с надежда да направя игриви кадри, почти като от филм, но в края на деня установих, че не се е получило нищо подобно. Прибрах фотоапарата с усещането за пълен провал.

По пътя обратно към хотела забелязах гъст пушек да се вдига от сграда пред мен. Когато стигнах там, отворих вратата на колата и установих, че съм на гара Гхум на Дарджилингската хималайска железница, по-известна като „Влака играчка“ – туристическа атракция, по традиция теглена от парен локомотив. После изневиделица към мен затича фигура. Вдигнах апарата и бързо цукагнах три кадъра. Единият не беше на фокус. Вторият не беше композиран добре. Третият обаче се получи; него виждате тук.

Когато изпратих снимките на редактора на статията за чая, тази не попадна сред избраните за публикуване. Аз обаче знаех, че значи нещо за мен. Търсех щастливата случайност в моя живот и кадърът символизира точно това.

Бях на 27, когато за първи път заминах за Индия след внезапната смърт на баща ми. Тъй като не бях в състояние да вникна в смисъла на смъртта според западния мироглед, аз копнеех да тегувам някъде, където цикълът на живота не беше толкова окончателен. В продължение на много месеци заедно с най-добрата ми приятелка прекосих Индия без телефон, с ограничен достъп до интернет и със стремеж към изцеление. Хлипах на стълбите на свещени храмове, правих йога и медитирах в един ашрам близо до мястото, където се беше родил „Белият албум“ на „Бийтълс“, влюбих се и ми разбиха сърцето. Катерих планини, плувах в морето и се разтворих напълно. Индия се превърна в мой дом и известно време

продължих да правя снимки, които отразяваха собствената ми мъка. В крайна сметка всеки кадър е автопортрет, нали?

Но докато се учех да се оправям в някои от най-многолюдните градове на света, започнах да виждам повече цвят, светлина и вълшебство в живота. Позволих си да се шия без посока и без друга цел, освен да наблюдавам, и всеки миг се превърна в танц – участлива случайност в очакване.

Кацнах в Мумбай преди повече от 12 години и наскоро го напуснах завинаги. Ако Индия и това пътуване ме научиха на нещо, то то е, че всяко следващо нещо идва със собствената си магия. Нови цветове и още светлина, която очаква да се разкрие. □

БЕЗ ИЗХОД

Екип на *National Geographic* се отправя да повтори обреченото плаване на изследователя от XIX в. Сър Джон Франклин и да потърси следи от изчезването му по легендарния Северозападен морски път. Но Арктика не предава лесно тайните си.

ТЕКСТ: **МАРК СИНОТ**

СНИМКИ:

РЕНАН ОЗТЮРК

Фотографът Ренан Озтюрк наблюдава канадския залив Пасли от върха на мачтата на яхтата „Полярно слънце“. Заедно с писателя Марк Синот се опитват да преминат през Северозападния морски път, когато лодката им попада в лабиринт от ледени късове. С приближаването на зимата, подобно на злополучната експедиция на Франклин, те рискуват да останат блокирани в Арктика.

Докато следвала маршрута на Франклин, яхтата „Полярно слънце“ минала покрай западните брегове на Гренландия, където плочи ледников лед се плъзгат в морето и образуват огромни айсберги. „Понякога от тези замръзнали острови се откъсват едри късове – казва Синот, – които вдигат големи вълни и карат айсбергите драстично да се издигнат във въздуха и да се въртят, докато си намерят нов център на гравитацията.“

Обливани от пръските, помощник-капитанът Бен Зартман (вдясно) и членът на екипажа Руди Лефелд-Елинггер вдигат основното платно на „Полярно слънце“ в бурно море. По време на плаването си от Мейн до Аляска екипажът се сблъскал с множество тежки изпитания, включително избягване на потънали нефтени платформи, сблъсък с кит белуга и справяне с последните напъни на тайфуна Мърбок в Берингово море.

ДЖЕЙКЪБ КИЙНИК ОГЛЕДА С БИНОКЪЛА леденото поле, обграждащо ветроходната ни яхта. Търсеше бялата мечка, която ни дебнеше през последните 24 часа, но пред очите му имаше единствено вълнисто покривало от наков лед, простиращо се до хоризонта. В далечния залив Пасли, дълбоко навътре в канадска Арктика, зимата щеше да докара безмилостен и гибелен за корабите леден прилив. Ако не намерехме изход, при това скоро, щеше да впримчи и погуби яхтата ни, а може би и нас.

Беше краят на август и се бяхме скрили в залива. Вятърът бушуваше в продължение на повече от седмица, мъкнейки от полярната шапка дебели два метра късове замръзнала морска вода. Частите на тази носеща се по вълните мозайка се полюшваха край лодката, търкаха се една в друга със стържещ звук и шипяха, докато бавно се топяха. Всеки от тези късове можеше да се превърне в торпедото, пробил корпуса от фибро-стъкло, затова дежурехме денонощно на смени и непрекъснато отблъсквахме леда от яхтата с дълги дървени пръти, които инуитите наричат *тук*. Първи ден, после втори, накрая трети и

„Еребъс“ сред ледовете
Картина от XIX в. пресъздава съдбата на един от двата кораба на Франклин. През 1859 г. на канадския о-в Крал Уилям била открита бележка, описваща смъртта на капитан Джон Франклин (горе вляво) и намерението на екипажа да измине пеш над 1000 км до един търговски пост.

ледът бавно ни стисна като в менгеме. На деветия ден, когато се събудихме и установихме, че водата между ледените късове е замръзнала, вече изглеждаше сигурно, че ще останем в капан чак до зимата. Усетих в корема си легена топка и се зачудих дали и Франклин е изпитвал същото.

Ако положението ни не беше толкова тревожно, тази ирония на съдбата щеше да е почти комична. Повече от два месеца по-рано петчленният ни екипаж беше напуснал Мейн с моята ветроходна яхта „Полярно слънце“, за да мине по маршрута на легендарния изследовател Сър Джон Франклин. Той отплавал от Англия през 1845 г. в търсене на неуловимия Северозападен морски път над заледения горен край на Северна Америка, който би отворил

нов търговски коридор към богатствата на Далечния изток. Само че двата кораба на Франклин, „Еребус“ и „Терър“, изчезнали заедно с екипажа от 128 души. По онова време никой не разбрал, че корабите попаднали в плен на морския лед и Франклин и хората му се оказали заседнали дълбоко навътре в Арктика. Никой не доживял да разкаже за случилото се и няма открито подробно писмено описание на техните преживяния. Тази празнина в историята, станала известна като „загадката на Франклин“, довела до 170 години спекулации. Освен това породила поколения запалени „франклинисти“, obsesени от желанието да възстановят историята как над сто британски моряци се опитали да се измъкнат от едно от най-негостоприемните дивни места на Земята.

С течение на времето и аз бях станал франклинит. Изчетох всички книги, които намерих по темата, представях си, че съм член на обречения екипаж, и си блъсках главата над множеството въпроси без отговор: Къде е погребан Франклин? Къде са корабните дневници? Дали инуитите са се опитали да помогнат на екипажа? Възможно ли е поне малцина може почти да са се измъкнали? Накрая не можах да устоя на изкушението сам да потърся някои от отговорите и измислих план как да преоборудвам „Полярно слънце“, така че да мога да плавам в същите води като „Еребъс“ и „Терър“, да приставам на същите места и да видя каквото те са видели. Освен това се надявах да завърша пътуването, което Франклин не успял: да мина от Атлантика

през подобната на лабиринт мрежа от проливи и заливи, които образуват Северозападния морски път, и да се измъкна от другата страна на континента, край бреговете на Аляска.

В този момент, след близо 3000 морски мили – приблизително половината път, опитът ми да се потопя в загадката на Франклин беше на път да стане плашещо реален. Ако „Полярно слънце“ останеше скована от ледовете, можех да я загубя. А и дори да успеехме някак си да се доберем до брега, спасителната акция тук щеше да е трудна. Пък и да не забравяме бялата мечка.

КОГАТО ФРАНКЛИН ВДИГНАЛ КОТВА, британците вече от три века търсели Северозападния морски път. Всяка експедиция

Синот тръгнал заедно със съпругата си Хемптън Синот (Вляво), капитан с лиценз от Бреговата охрана на САЩ, която се присъединила към екипажа за част от пътуването. „Плаването в Арктика невероятно много опъва нервите – казва тя. – Намирането на път между легените късове и маневрирането около айсбергите, които могат всеки миг да се разцепят или преобърнат – по принцип на кораба се стремиш да избягваш подобни ситуации.“

стигала още малко по-на север, а компасите на моряците започвали да се въртят в кръг с приближаването към магнитния север. Корабите често оставали в капана на ледовете сред безкрайния мрак на полярната зима. Много експедиции завършили трагично, но никоя така катастрофално като тази на Франклин. Според британската версия на историята, „Еребъс“ и „Терър“ били видени за последно от китоловци край бреговете на Гренландия през юли 1845 г., след което изчезнали без вест. Четиринайсет години по-късно се появила важна улика. Частна експедиция, финансирана от вдовицата на Франклин, открила пълната в метален цилиндър бележка на място, наречено Виктър Пойнт, на северния край на канадския о-в Крал Уилям.

Документът от Виктър Пойнт е най-значимото писмено свидетелство, останало от експедицията на Франклин. Бележката съдържа две отделни съобщения. Първото, от май 1847 г., казва, че осем месеца по-рано „Еребъс“ и „Терър“ попаднали в капан сред ледовете на 15 морски мили северно от о-в Крал Уилям. Завършва със: „Сър Джон Франклин, командир на експедицията. Всичко е наред“. Втората бележка е добавена по-малко от година по-късно и казва, че корабите били изоставени през април 1848 г. и че екипажът загубил 15 моряци и 9 офицери, включително Франклин, който починал две седмици след като написал първото съобщение. В края пише, че оцелелият екипаж, вече под командването на Франсис Рудолф Крозиър, има намерение да тръгне пеш към най-близкото търговско селище на компанията „Хъдсън Бей“, на почти 1000 км на юг. Крозиър бил ветеран от множество арктически начинания. Вече бил преживял експедиция, заседнала сред ледовете, и известно време живял сред инуитите, които го нарекли Аглука (Дългата крачка).

В Лондон обаче британците разглеждали ситуацията по съвсем различен начин. През 1854 г., пет години преди откриването на бележката, се появила друга история. Шотландският търговец на кожи и изследовател Джон Рей разказал как срещнал инуит на име Ин-нук-пу-же-йук, който му казал, че група от 35–40 *коблун* (бели хора) умрели от глад преди години край устието на голяма река. Инуитът показал на Рей десетки останки, които били събрали от мястото, включително един медал, получен от Франклин през 1836 г. Но Ин-нук-пу-же-йук описал и лагер, където имало следи, че хората на Франклин били докарани до – по думите на Рей – „последния ужасен избор“: осакатени тела, късове от които още лежали в комлетата, където били сварени.

Когато Рей споделил тази страховита история, английската общественост, подбуждана от самия Чарлс Дикенс, отказала да повярва, че екипажът е стигнал до канибализъм. „Благородното поведение и пример на подобни мъже и на самия им велик водач... тежи повече от... приказките на отвратителна нецивилизована пасмина“ – написал Дикенс в списанието си *Household Words*. Повечето британци повярвали, че именно

инуитите са убили Франклин и хората му – не жестоките стихии, нито неподготовеността на екипажа, ами просто лошият късмет. В резултат повечето последвали възстановки на последните дни на експедицията не взели предвид многобройните инуитски устни предания, които биха разказали една много по-различна история.

Когато потъналите останки на „Еребъс“ и „Терър“ бяха открити съответно през 2014 и 2016 г., повечето франклинисти пренасочиха вниманието си към това какво археолозите ще открият в тях. Аз обаче бях чул за човек, който живееше в далечните покрайнини на канадските Северозападни територии и който продължаваше да търси „Свещения Граал“ на цялата загадка: гроба на Сър Джон Франклин.

ТОМ ГРОС СИ ЛЕГНАЛ една вечер през 1990 г. и сънувал, че е намерил къде почива Сър Джон Франклин. „Сънувах, че съм го намерил в Торонто – каза той. – Спомням си как си помислих: „Тук има нещо сбъркано.“

Бях издирил номера на Том и му се обадох в гома му в Северна Канада. Каза ми, че интересът му към Франклин се зародил, когато гледал документален филм за археолози, които ексхумирали телата на трима от екипажа от гробове на о-в Бийчи, където експедицията прекарала първата си зима в Арктика. Лицата на мъжете се появили от вечната замръзналост странно запазени. После се появил сънят. Когато се събудил, Том решил да планира първото си издирване. По телефона ми описа как през следващите 27 години организирал 40 експедиции в търсене на Франклин.

Изминал смайваците 19 000 км пеш и с АТВ из о-в Крал Уилям и в продължение на десетки часове обикалял същия район с малкия си самолет. За разлика от много франклинити Том живеел в Арктика. Докато ловувал и залагал капани с приятелите си инуити, той винаги обръщал голямо внимание на разказите им за срещи между техните предци и бели хора. Накрая се убедил, че именно инуитските истории са ключът към откриването на Франклин. През последното десетилетие в издирванията му се включил и Джейкъб, инуитски гид и бивш служител към канадската служба за опазване на дивите животни.

Том обяснява, че когато командир на британска експедиция загинел по време на пътуването, гробът му служел като хранилище на информация, оставена за бъдещите

изследователи. Този на Франклин би могъл да съдържа корабния дневник, който би предоставил описание на пътуването ден по ден, както и дневници и писма. На кораба имало естественик, чиито научни наблюдения можело да са прибрани там, а екипажът носел фотографско оборудване; не било изключено да има и снимки.

Най-обеждаващата улика се появила през 2004 г., когато инуитският ловец Бен Путугук му разказал за правоъгълна „каменна къща“, която бил открил на северната страна на Крал Уилям. Вътре Путугук видял четири каменни гробници. Около вратата на постройката имало големи черни скали и тя била вкопана в един склон.

Известно време Том бил убеден, че разказът на Путугук отговаря на по-стари инуитски свидетелства, събрани от ексцентричния американски изследовател Чарлс Франсис Хол, който прекарал периода между 1860 и 1869 г. сред инуитите и събрал стотици страници свидетелски разкази за експедицията на Франклин. Инуит на име Сунпунгер му казал как ходил до северния край на Крал Уилям и се натъкнал на разкъсана палатка, скелет на полусблечен кобуна и странен дървен стълб с издялана в основата декоративна сфера. Стълбът, който изглеждал особено не на място, тъй като на острова няма дървета, бележел място, където имало няколко грижливо подредени големи камъка. Сунпунгер разместил скалите и открил каменна гробница, в която имало нож, кост от крак и череп.

Въпреки тези описания откриването на каменна конструкция сред скалистите простори на о-в Крал Уилям би било като да удариш джакпота от лотарията. Но през 2015 г. Том решил, че е постигнал точно това. Заедно с Джейкъб и двамата приятели летели с малък самолет южно от Виктърри Пойнт, където била открита прочутата бележка, когато забелязал на един рид два черни камъка. „Не им беше мястото там – каза ми той. – А като прелетях по-близо успях да различа идеално правоъгълна конструкция, изградена в склона.“ Според него била голяма около 3,50 на 5 м.

Само че наред с вълнението на момента той забравил да запише координатите в джупиеса на самолета. Дватама с втория пилот решили, че ще бъде лесно да повторят същия маршрут, но по време на следващите полети

Въоръжен с пушка, за да се пази от бели мечки, Синот посещава гробовете на трима души от експедицията на Франклин, които починали на о-в Бийчи през зимата на 1845–1846 г. Издирващи Франклин изследователи намерили гробовете и голяма каменна могила, но не и бележка, която да обясни накъде са тръгнали корабите. През 80-те години съдебномедицински екип ексхумирал трите тела и установил, че моряците са умрели от комбинация от туберкулоза и пневмония.

С приближаването на полунощ лятното слънце остава над хоризонта на о-в Крал Уилям. Много историци вярват, че капитан Джон Франклин е погребан някъде из този ширнал се пейзаж от езера, блатата и чакълести полета – може би заедно с корабните дневници, писма и друга информация за експедицията.

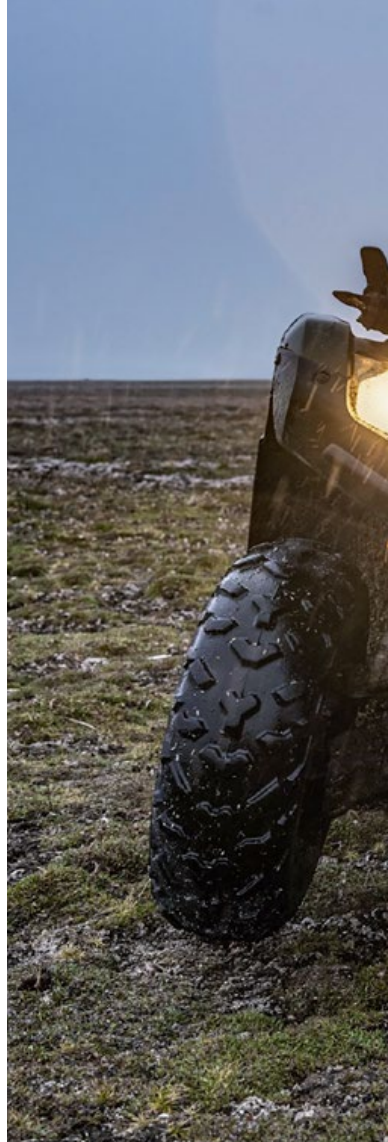

каменната конструкция все им убягвала. След още няколко издирвателни сезона те систематично изключили всички места освен един квадрат 50 на 50 км – района, който възнамеряваше да претърси при следващото си пътуване.

В КРАЯ НА ЮЛИ се срещнах с Том, Джейкълб и другите членове на екипа търсачи в Джоя Хейвън. Единственото селище на о-в Крал Уилям е наречено на кораба на Руал Амундсен „Йоа“, който норвежкият изследовател закомвил за две години в пристанището по време първото документирано плаване по Северозападния морски път, завършено през 1906 г. Много от 1100-те инуити в селището, които се прехранват основно с лов и риболов, използват оригиналното му име Уксукутук, което означава „много мас“ и има предвид изобилието от морски бозайници.

Джейкълб и Том са на по 62 години, калени в живота на открито и способни да се оправят сред трудните терени и екстремното време на Арктика. Натоварихме екипировката на АТВ-тата и потеглихме в колона, като Джейкълб ни водеше през вътрешността на острова към нос Феликс на около 160 км на север. Топографията се сменяше между полета от варовиков чакъл и мъгливи тресавища, разнообразявана единствено от редките могилки от плоски камъни, бележещи старите ловни маршрути на инуитите.

Том Грос (най-вдясно) и Матю Ървинг поправят АТВ по време на 10-дневното 800-километрово търсене на гроба на Франклин на о-в Крал Уилям. Екипът открил няколко предмета, включително част, може би от парната машина на кораб (горе). „Когато намерихме тези следи, си помислих, че съвсем скоро ще открием Франклин“ – казва Синот.

Тъй като беше лято и слънцето не залягваше, температурата беше постоянна, но влажният въздух задържахше постоянен хлад и си стояхме опаковани в поларите и якетата за дъжд.

Късно на втория ден спряхме на връха на един хълм, белязан с голяма каменна могилка. Джейкълб каза, че вероятно е била издигната от туле – прадедите на инуитите, живели на острова преди между 800 и 1000 години. Оттогава ловците не спирани да я използват. Около могилката имаше кръг от камъни, покрит с яркозелен мъх. Джейкълб обясни, че камъните служели за затискане на палатките от тюленови кожи на ловците, а мъхът се подхранвал от разлагането на животинските трупове, разфасовани тук.

През деня Джейкзб не говореше много, но вечер, докато пиехме чай и гледахме 24-часовата обиколка на слънцето по хоризонта, споделяше по малко от своята история. Бил роден в континентална Канада, на брега на р. Макнултън, на ок. 200 км южно от Джоя Хейвън, и бил най-малкото от девет деца. Когато бил на пет, канадските власти принудили семейството да се премести в Джоя Хейвън, за да могат децата да получат образование. Дали им малка къща и скромна издръжка, но парите не стигали за вносна храна, която се продавала в магазина „Хъдсън Бей“, а ловът около Джоя Хейвън бил оскъден. Джейкзб трудно се вписвал в училище. „Имах грехи от еленова кожа – панталони от еленова кожа, ръкавици от еленова кожа,

всичко от еленова кожа – каза той. – Децата ми се подиграваха, тъй като носеха нови дрехи, пристигнали от юг.“

През лятото родителите на Джейкзб напускали Джоя Хейвън, за да ловуват, но той оставал в селището и накрая се обучил за служител към службата по екологията. Сред задълженията му било да приспива със стрелички бели мечки, да ги измерва и да взема проби от кръвта и козината им. В последно време Джейкзб работил като ловен гид и е президент на местния инуитски музей.

През въпросната нощ лагерувахме край устието на бълбукаща река, чрез която няколко големи езера се оттичаха в залива Колинсън. Том седна на една хладилна чанта със своята „Франклинова библия“ – подвързан

След като потърсили убежище от буря в залива Пасли, една сутрин екипажът на „Полярно слънце“ се събудил и открил яхтата обградена от паков лед, довят от полярната шапка.

„Тревожех се да не би някой къс да пробие корпуса или че ще ни изтласкат на брега – казва Синот. – Но също така, че целият залив ще замръзне и ще останем в капан като Франклин.“

с кожа дневник, пълнен с ръкописни бележки, снимки и скици, събрани близо три десетилетия. Отвори книгата и ми показа рисунки на каменната къща – четири стени и врата. Нямаше покрив, а вътре бяха четирите правоъгълни гробници. „Това видях от въздуха през 2015 г. – каза той. – И пасва точно на разказа на Бен Путугук.“

Описанието, направено от Том на каменната къща, е и поразително сходно с важното свидетелство на китоловеца Питър Бейн, който срещнал група инуити през зимата на 1867–1868 г. Те му разказали как два големи кораба били сковани от ледовете край западния бряг на о-в Крал Уилям. Моряците организирали на брега палатков лагер, пълнен с болни и умиращи мъже. Повечето мъртвци били погребани на съседен хълм, но един човек починал на борда на кораба и „го донесли на брега... и не бил погребан в земята като другите, ами в една дупка в скалата... и много стреляли с пушките“. Инуитите разказали за няколко „циментиранни гробове“ вътре в гробницата – един голям и няколко по-малки, които според тях съдържали само хартии. Описанието им било толкова подробно, че Бейн нарисувал карта, според която мястото било някъде около Виктър Пойнт.

ПО СРЕДАТА на следващата сутрин Том ни повеле на север по тесен полуостров, който се вдаваше в кобалтовосиньото море. Водите бяха спокойни и почти без лед, ако не се броят отделни късове колкото лека кола, плаващи край брега. Докато прекосяхме тясната суша, забелязах пръстен от варовикови камъни – още един кръг за палатка. Там намерих пръснати захвърлени вещи, включително стар черпак, рждасал капан за лисици и няколко гулзи. Само че имаше и нещо, което не се вписваше в представата за стар инуитски лагер – парче метал, което приличаше на месингов накрайник за тръба. Имаше четири отвора, три от които с шестоъгълни глави. В една от тях имаше вкарана част от тръба.

„Какво е това според теб?“ – попитах Том.

„Бих казал, че прилича на част от парната машина на „Еребс“ или „Терър“ – каза той.

Двамата с Джейкзб намерихме и късове железен пирит, използвани за огнива в Англия през XIX в. После друг член на екипа откри дървено колче за палатка, дълго точно 16

инча (40,6 см). Джейкзб каза, че инуитите не използват колчета, а когато режат дърво, го правят на око и не мерят точно.

Решихме, че става дума за предмети от експедицията на Франклин и че сигурно сме близо до каменната къща, която Том беше видял от въздуха. Но о-в Крал Уилям знаеше как да пази тайните си. През следващите четири дни изрѣшихме чакълестите ридове, които се протягаха като кокалести пръсти от залива Колинсън към вътрешността, но теренът беше владяващо монотонен. След известно време имах чувството, че се движим в кръг – факт, който моят джипиес потвърди. Ядосан, че „сигурната работа“ ни беше пратила за зелен хайвер, Том пренасочи усилията ни на запад към мястото, наречено залива Еребс.

СЛЕД ДВА ДНИ тримата с Джейкзб и Том седяхме край от огъня от довлечени от морето клони на брега на залива. Докато пламъците пропукваха, Том отвори своята Франклинова библия и изрѣцитура още едно инуитско свидетелство.

През 1866 г. Чарлс Франсис Хол написал, че се е запознал с инуит на име Кок-ли-арн-нун, който казал, че го поканили на борда на кораб край бреговете на о-в Крал Уилям. Инуитът описал командира на кораба като „стар мъж с широки рамене, дебел... с гъсти сиви коси, пълно лице и плешива глава“ и го нарекъл Ту-лу-арк (Гарвана). Том ни показа копие на газеротипна снимка на Франклин. С черната си двурога шапка и дългия си тъмен мундир британският капитан наистина наподобяваше на гарван. Корабът бил закомтен в голям залив, където „много голям брой мъже на леда имаха пушки + много имаха ножове с дълги гръжки“ и те се разтеглили в редица през залива, където подгонили северни елени на леда и „избиха много от тях“.

След като свърши с четенето, Том попита: „Какво биха направили инуитите, ако дойдат на о-в Крал Уилям и открият бели хора, които изтребват целия дивеч?“. Гледаше Джейкзб, но приятелят му си замълча. Тъй като през по-голямата част от живота си беше живял сред инуити, Том беше свикнал с тези мълчания и сам си отговори на въпроса. „Инуитските шамани са направили проклятие срещу хората на Франклин – каза той. – Сигурен съм, че инуитите може и да са

Температурите под нулата отстъпиха пред ярко плагнешко слънце, което сякаш запали фитил в ледените маси около яхтата. На всеки няколко минути заливът ехтеше от звука на топящи се късове, които се трошаха и падаха във водата.

знаели къде се намира гробът на Франклин, но не са искали да бъде намерен, тъй като бил прокълнат.“

МЕСЕЦ ПО-КЪСНО, обграден от ледовете насред Северозападния морски път, имах по-големи грижи от неуспешното търсене. След като напуснахме о-в Крал Уилям, Джейкзб се присъедини към екипажа на „Полярно слънце“, за да ни помогне да се справим с подобни ситуации. Но като се има предвид количеството лед, нямаше какво друго да направим, освен да се надяваме някоя буря от югоизток да издуха целия лед от залива. Вместо това вятърът духаше от северозапад. Силно. И всеки ден в залива се трупаха все повече лед, заплашвайки да смаже „Полярно слънце“. Или по-лошо – да я изкара от водата на брега, където да остане завинаги да загрозява величествения пейзаж като паметник на собствената ми арогантност.

И тогава, тъкмо когато почти бяхме изгубили надежда, ни хвана пролука, каквато не беше спогодила Франклин. Температурите под нулата отстъпиха пред ярко плагнешко слънце, което сякаш запали фитил в ледените маси около яхтата. На всеки няколко минути заливът ехтеше от звука на топящи се късове, които се трошаха и падаха във водата. Два дни по-рано бяхме завързали въже около голям леден къс, който ни пазеше от въртящите се парчета. Сега без никакво предупреждение се откъсна огромен блок и вдигна вълна, от която лодката потрепери все едно я беше блъснал кит.

„Време е да потегляме“ – каза спокойно Джейкзб, докато прибираще въжетата, а помощник-капитанът на „Полярно слънце“ Бен Зартман запали двигателя. Докато двамата с Джейкзб бяхме кацнали на носа с прътовете в готовност, Бен ни изкара сред петно открита вода с големината на плувен басейн. Но още бяхме в плен на ледовете.

Бен гаде газ. „Хей, намали!“ – изкрещях аз. Само че Бен не ме чу – или не искаше да ме чуе. Яхтата се удари в леда със зловещо хрущене, което издигна носа извън водата. Наклони се на една страна, а после всичките ѝ 17 тона се плъзнаха назад в басейна, а на леда остана черна следа от боята. Но агресивният таран на Бен свърши работа. Голям колкото ремарке на ТИР къс се беше откъснал и отворил тесен път.

През следващите два часа се промъквахме последователно през тесни канали, докато си проправяхме път на юг през пролива Джеймс Рос. Когато най-сетне „Полярно слънце“ се измъкна в открити води, облекчението ми беше попарено от съзнанието, че имаме още 2100 морски мили пред нас – все едно да прекосим Атлантическия океан, а във всеки един момент от морето Бофорт можеше да се спусне наков лед и да затвори пътя ни през Беринговия проток.

С приближаването на края на лятото прищорихме „Полярно слънце“ на запад през централна Арктика. Нощта се завърна, но небето беше скрито от сива облачна пелена и не виждахме звезди. Искях да се потопя напълно в естествената красота

Разкопките на древен погребален комплекс в Египет разкриват как някога занаятът бил печеливш бизнес – при това не само за фараоните

ТЕКСТ: **ДЖЕЙСЪН ТРИЙТ** • ИЛЮСТРАЦИИ: **ОУЕН ФРИЙМАН**

ЗЛАТНАТА ЕРА НА МУМИФИЦИРАНЕТО

СРЕД БАЛСАМАТОРИТЕ

ДЪЛБОКО В ПОДЗЕМНА работилница за балсамиране, *уабет*, в египетския некропол Сакара започва 70-дневният процес по мумифицирането. Той се ръководи от жрец с маска на чакалоглавия Анубис, бог на погребалните ритуали. По времето на XXVI династия (664–525 г. пр.Хр.) балсаматорите – илюстрирани тук въз основа на разкопките и теориите на покойния археолог Рамадан Хюсеин – се били посветили на това мъртвите да изглеждат максимално като живи. Едва тогава жрецът би могъл да свърже отново тялото с неговата душа *ка* и починалият да поеме на последното си пътуване към отвъдното.

БРАНДЪН ШИПКОВСКИ
ИЗТОЧНИЦИ: ЗУЗАНЕ БЕК, ТЮБИНГЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ;
САЛИМА ИКРАМ, АМЕРИКАНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В КАЙРО

ПОРТАЛ КЪМ ОТВЪДНОТО

САКАРА, НЕКРОПОЛЪТ на древната столица Мемфис, се намира на западния бряг на р. Нил – в посоката, където залязва слънцето и където според египтяните започвал загробният живот. Работилницата, открита през 2016 г., предоставя нови данни, че балсамирането се е случвало под земята. Погребалната шахта под номер K24 била открита година по-късно. И двете датират от времето на XXVI династия през Късния период на Египет. Към този период ритуалите и процесите по мумифициране се били развивали вече над две хилядолетия. Мумиите, открити в Сакара през ранния династичен период, се смятат за царски. Още през Старото царство обаче жреците и други представители на елита също се надявали да живеят сред боговете.

ЕВОЛЮЦИЯ НА МУМИФИЦИРАНЕТО В ДРЕВЕН ЕГИПЕТ

3000 г. пр.Хр.

I династия

II
Първи кралски погребения в Сакара

III

IV

2500

V

VI

VII и VIII

Раннодинастически период
Телата биват увивани в ленени бинтове, обработени със смоли и минерални соли. Вътрешностите се оставят вътре в тялото.

Старо царство
Мумифицират се представители на елита извън царското семейство. Нововъведенията включват увиването на бинтове около всеки крайник, изваждането на вътрешностите и поставянето им в свещени съдове.

Първи преходен период

XI

2000

XII

XIII и XIV

Средно царство
Понякога техниките се разнообразяват и включват отстраняване на мозъка през ноздрите и инжектиране на смоли, които да разтворят вътрешностите, за да могат да бъдат извадени през телесните отвори.

Втори преходен период

1500

XVIII

XIX

XX

1000

XXI

Ново царство
Изваждането на мозъка става стандартна практика.

Трети преходен период
Времето на XXI династия бележи пика на занаята. Усилията тялото да изглежда като живо включват запълването на коремната кухина, за да се запази формата ѝ.

XXVI династия

500

XXVII

XXVIII

XXIX

XXX

Късен период
Някои ранни практики биват изоставени, но балсаматорите продължават да се опитват за съхраняване външния вид на починалия.

пр.Хр.
сл.Хр.

ПОДЗЕМНИ РАБОТИЛНИЦИ И ГРОБНИЦИ

Ибу
Шатра за пречистване

Вентилационна шахта

СВЕЩЕНО ПРОСТРАНСТВО

На повърхността на комплекса вероятно е имало *ибу* – нещо като свещена шатра, използвана за погребални обреди. Тук телата били ритуално измивани и покривани с минералната сол натрон, която играела ключова роля за процеса по мумифицирането.

Гробница 1
(непроучена)

Гробница 2

Гробница 4

K24
Погребална шахта

Гробница 3

Уабет
Работилница за балсамиране

13 м

РАБОТИЛНИЦАТА

Открили *уабет*, свързана с отделна шахта на повече от 12 м под земята. По-хладната камера може би служела за изваждане на вътрешностите и нанасяне на масла и смоли.

Погребаните тук 18 мумии и скелети демонстрират най-различни финансови възможности и обществени положения; някои били без ковчези, докато други били погребани в пищни саркофази с богати погребални дарове.

Тези 12 мумии, включително две деца, били погребани тук след запечатването на по-долните нива.

КЛАСОВО РАЗДЕЛЕНИЕ

Вероятно колкото по-дълбоко било погребано тялото, толкова по-богат и важен бил починалият приживе. Иероглифите по саркофазите също съдържат данни за общественото положение. Щом по-долните нива се запълнели, шахтата била засипвана с чакъл.

Тук били открити погребани двама жреци – заедно с купа със следи от скъпоценната смола дамар.

Тук била погребана жрица с погребална маска от злато и сребро.

Гробница 5

Камера 7

Камера 8

Камера 2

Камера 6

Камера 5

Камера 4

Камера 3

Гробница 6

Камера 1

Камера 9

28 м

ДЪЛБОК ИЗКОП
Варовикът при Сакара е нестабилен на места; само на определена дълбочина можели да се изсичат камери в скалата.

70-ДНЕВНОТО МУМИФИЦИРАНЕ ПРЕЗ КЪСНИЯ ПЕРИОД

Първи ден

Изваждане на мозъка

През лявата ноздра или през тила се вкарва желязна кука. Мозъкът се изважда и изхвърля; вкарват се смоли.

Изкормване

Вътрешностите се изваждат през разрез отляво на тялото, изсушават се, помазват се с масла и смоли и се прибират в съдове.

Измиване

Тялото, включително коремната кухина, се измива с вода и палмово вино.

Следващите 40 дни

Изсушаване

Тялото се покрива със свещената минерална сол натрон, за да изсъхне.

Вентилация

Подземната камера била значително по-хладна от земята горе. Шахти до повърхността осигурявали циркулацията на въздух.

Тръстикови розозки

Мумиите били увицани върху подиуми или погребални ложета. По бинтовете им са откривани отпечатани шарки от тръстиковите розозки, върху които било положено тялото.

Съдове за балсамиране

В уабет били открити множество контейнери с надписи относно употребата им. Биомолекулярни анализи на смолистите останки в съдовете позволили на учените да установят специфичните съставки на смесите.

Стомах
Дуамутеф
(чакал)

Бели дробове
Хапи
(павиан)

Черва
Кебхсенуеф
(сокол)

Черен дроб
Имсети
(човек)

Оттичане

Основно място в помещението заема издължаният от скалата подиум. Издълбан канал позволява на кръвта и другите телесни течности да се оттичат на земята.

Останалите дни

Намазване с масла

В кожата се втриват вносно хвойново и кедрово масло, както и местни масла – рициново и от семена на дървото марула, за да станат крайниците по-гъвкави.

Увиване

Коремната кухина се запълва с талаш или тъкан, напоена със смолисти масла. Около крайниците и след това около цялото тяло стегнато се увиват ленени бинтове. Между тях се поставят амулети.

„Отваряне на устата“

Последният ритуал, който се изпълнява от жрец, има за цел да възстанови сетивата на тялото за пътуването му към отвъдното – идеализирана версия на Египет, често наричана Полетата на Иару или Тръстиковите полета.

Опушване

В този ъгъл разкопвачите открили голям мангал с останки от овъглен тамян. Изгарянето на тамян призовавало боговете. Освен това прогонвало насекомите и ароматизирало помещението.

Бинтове

Преди да бъдат увити около тялото, бинтовете, наричани *уит* или *уенхит*, се потапяли в смоли и ароматни масла.

Канопи

Вътрешните органи били изваждани от тялото и поставяни в четири съда, всеки един украсен с главата на божеството – покровител на органа. Божествата били наричани общо Четиримата синове на Хор.

СЪБИРАНЕ НА ТЯЛО И ДУША

ПРЕЗ V в. ПР.ХР. Херодот описва три метода за мумифициране според вложените усилия и средства. Изобразеното тук класическо мумифициране се основава на текстовете на гръцкия историк и на модерни научни изследвания. В балсаматорската работилница в Сакара Хюсеин и неговият археологически екип открили купи и кани с останки от смоли и масла. Според Хюсеин телата били изкормвани на това издигнато, подобно на маса място. След измиването и изсушаването с натрон тялото било намазвано с масла и увивано в ленени бинтове. Целият процес завършвал с церемония, за която вярвали, че ще позволи на тялото отново да владее сетивата си.

РЕЦЕПТИ ЗА БАЛСАМИРАНЕ

Откритите в Сакара съдове предоставили две важни улики: иероглифите, описващи за какво са използвани, и останките вътре, които помогнали на учените да определят съставките.

„Да се даде на главата му“
Смола от **елеми** и **мастиково дърво**, масло или катран от **хвойна/кипарис** и **кедър**, зехтин, животинска мазнина

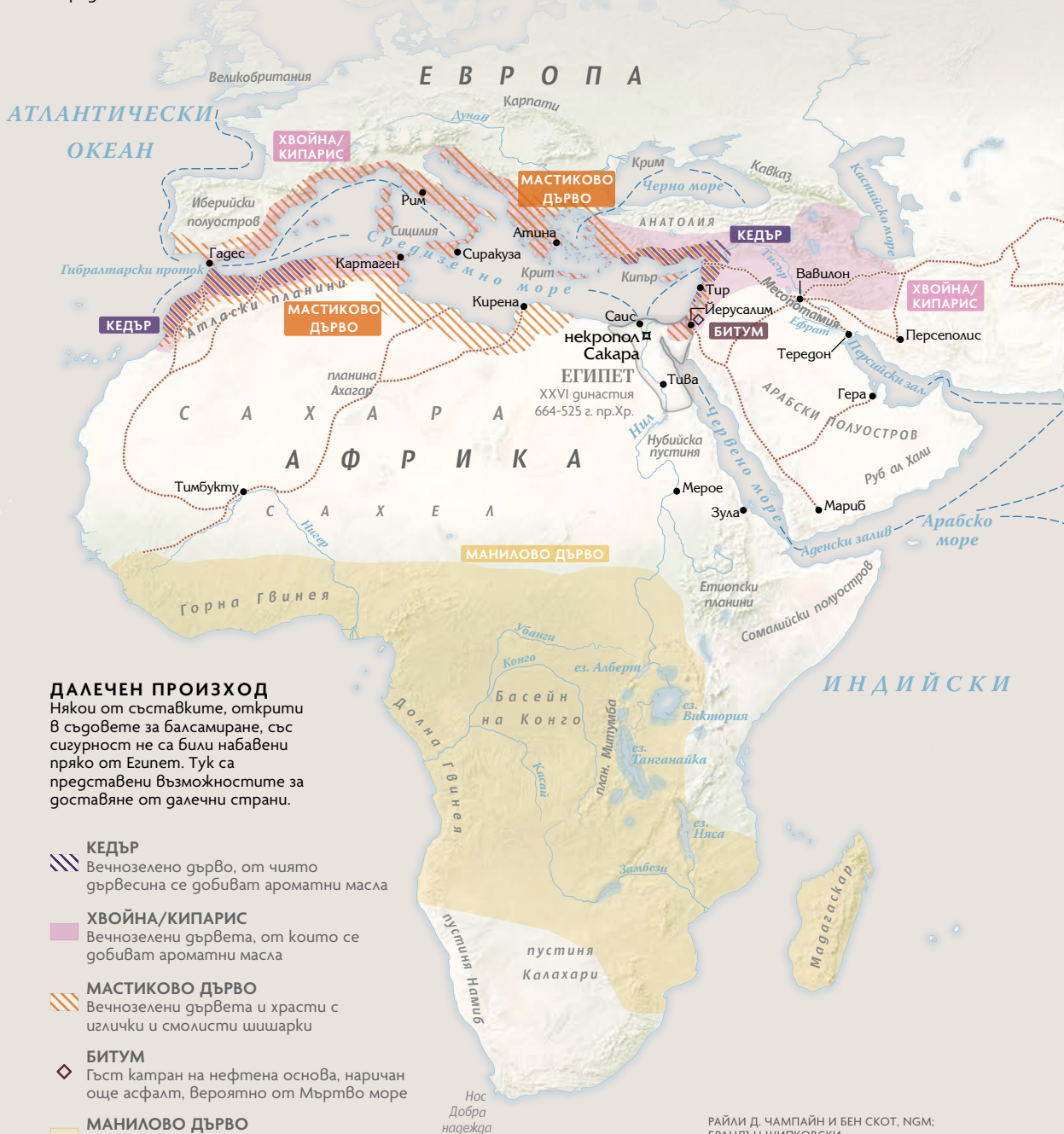
„За да е красива кожата“
Мас от преживни животни, нагрят пчелен вощък

„За миене“
Масло или катран от иглолистни растения

„За да е приятна миризмата му“
Мас от преживни животни, деградирала смола от **смолиста дървесина**

ДАЛЕЧЕН ПРОИЗХОД

Някои от съставките, открити в съдовете за балсамиране, със сигурност не са били набавени пряко от Египет. Тук са представени възможностите за достъпяне от далечни страни.

КЕДЪР

Вечнозелено дърво, от чиято дървесина се добиват ароматни масла

ХВОЙНА/КИПАРИС

Вечнозелени дървета, от които се добиват ароматни масла

МАСТИКОВО ДЪРВО

Вечнозелени дървета и храсти с иглички и смолисти шишарки

БИТУМ

Гъст катран на нефтена основа, наричан още асфалт, вероятно от Мъртво море

МАНИЛОВО ДЪРВО

Семейство тропически дървета, от които се добива смолата елеме

ДУВКРИЛОПЛОДНИ

Семейство тропически дървета, използвани за дървесина и за смоли като дамара

РАЙЛИ Д. ЧАМПАЙН И БЕН СКОТ, NGM; БРАНДЪН ШИПКОВСКИ
ИЗТОЧНИЦИ: ЗУЗАНЕ БЕК, ТЮБИНГЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ; САЛИМА ИКРАМ, АМЕРИКАНСКИ УНИВЕРСИТЕТ В КАЙРО; МАКСИМ РАЖО, МЮНХЕНСКИ УНИВЕРСИТЕТ „ЛУДВИГ-МАКСИМИЛИАН“; ФИЛИП БОЖАР, THE WORLDS OF THE INDIAN OCEAN: A GLOBAL HISTORY

„За увиване“

Масло или катран от **хвойна/кипарис** и/или **кедр**, **елеми**, животинска мас и/или растително масло

Съхранени Вътрешности
В две канопи били открити смоли, използвани за обработка на извадените органи

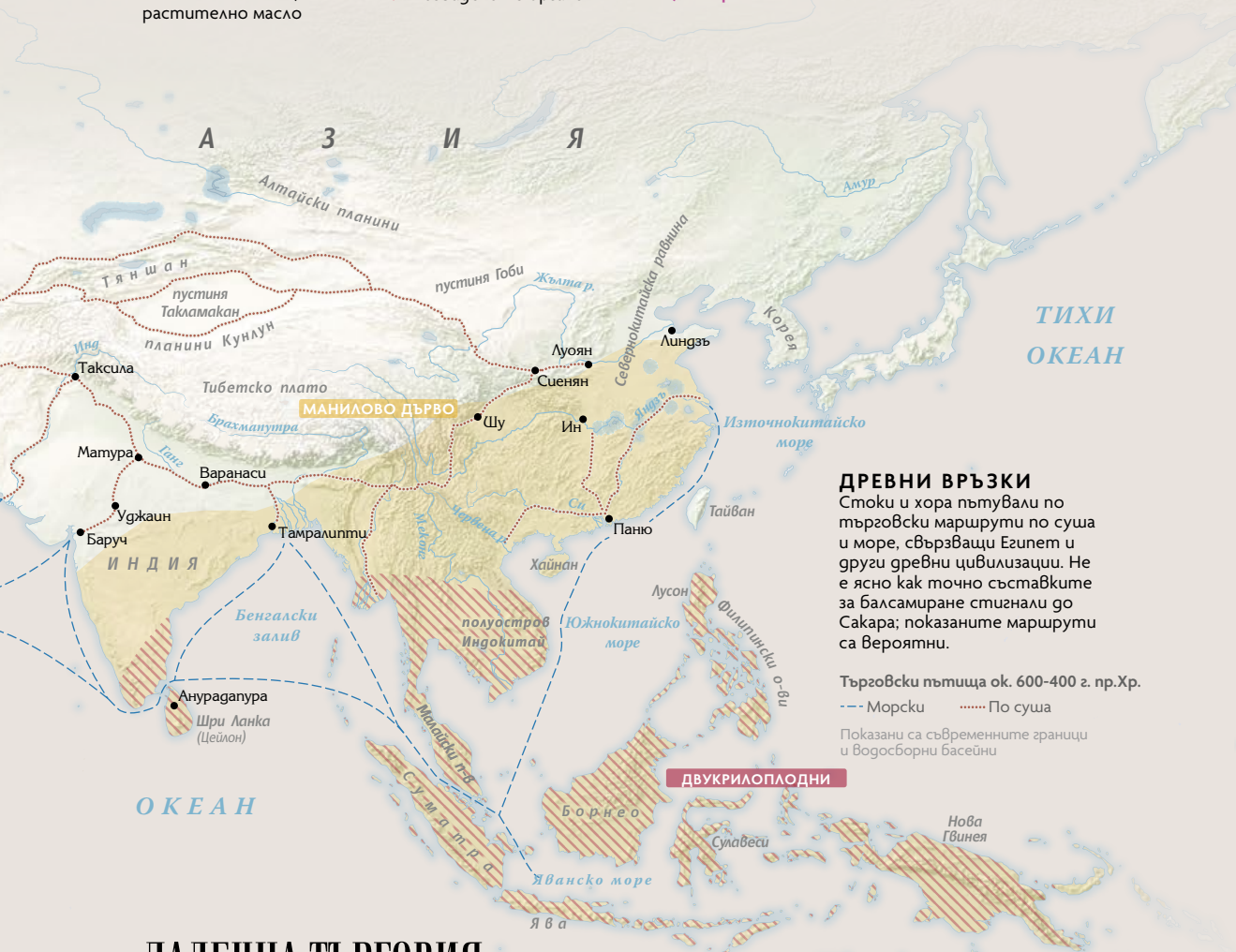
„Имсети“

Бог – покровител на черния дроб
Масло или катран от **хвойна/кипарис** и **елеми**

„Дуамутеф“

Бог – покровител на стомаха
Назрял пчелен восък

ДРЕВНИ ВРЪЗКИ

Стоки и хора пътували по търговски маршрути по суша и море, свързващи Египет и други древни цивилизации. Не е ясно как точно съставките за балсамиране стигнали до Сакара; показаните маршрути са вероятни.

Търговски пътища ок. 600-400 г. пр.Хр.

--- Морски По суша

Показани са съвременните граници и водосборни басейни

ДАЛЕЧНА ТЪРГОВИЯ

ПО ВРЕМЕТО НА XXVI династия мумифицирането вече било цяла индустрия, при това скъпа: набавянето на съставки от далечни краища на древния свят изисквало време и пари. Сред следите, открити в изхвърлени съдове за балсамиране в Сакара, имало такива от дървета и храсти, които не виреят в долината на Нил и в някои случаи може да са били донесени от хиляди километри. Тези вещества били скъпоценни – например откритият в Гробница 6 дамар може би произхожда от Югоизточна Азия. Мумифицирането може и да било определящо за живота (и смъртта) в Древен Египет, но свързаната с отбъдното индустрия, която се разраснала по бреговете на р. Нил, вероятно оказвала влияние на шир и дълж.

An aerial photograph of a lush, dense Amazon rainforest. The forest is a vibrant green, with a variety of tree heights and textures. In the lower right corner, a waterfall cascades down a rocky cliff into a pool of water. The sky is visible at the top right, showing some clouds. The overall scene is a breathtaking view of nature's beauty.

П Ъ Р В И Т Е

Р А З К А З В А

Н А

А М А З О Н И

ПРЕДИЗВИКАТЕЛНО ПЪТЕШЕСТВИЕ ДО
НАЙ-ИЗОБИЛНОТО СКАЛНО ИЗКУСТВО В
АМЕРИКТЕ СТАВА ПОВОД ЗА
ДВУГОДИШНА ЕКСПЕДИЦИЯ ПО РЕКА
АМАЗОНКА, ОТ АНДИТЕ ДО АТЛАНТИКА

ЧИ

ТЕКСТ И СНИМКИ:
ТОМАС ПЕШАК

Я

Чирибикете, най-голямата защитена област в Колумбия, се отличава с тепуите си – планини с платовидни върхове, които се издигат стръмно от джунглата. Паркът е един от районите с най-голямо биоразнообразие в света, като приютава много ендемични видове.

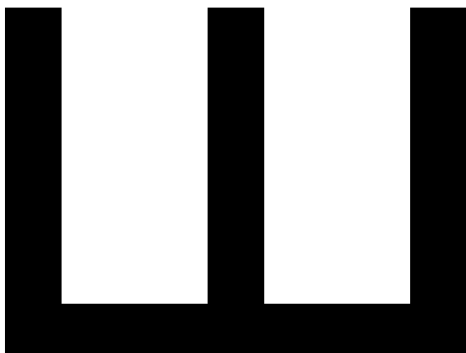

Ягуари се нахвърлят
Върху паки, докато
пирани плуват наоколо на
стенорис, известен като
„Ла Охараска“ („Опадали
листа“). В Чирибикете
са открити над 75 000
рисунки. Някои са на
възраст 20 000 години,
което ги прави най-
старото познато скално
изкуство в Америките.
Пиктограмите
изобразяват фауна и
флора, хора и геометрични
фигури. Едрите ягуари
и водните животни са
чести мотиви.

В космологията на тикунa, една от най-големите автохтонни групи в Амазония, розовите делфини са пакостливи духове и пазители на водното царство. Старейшините Нурия Пинто и Пастора Гереро се присъединяват към танцьори с костюми на делфини, изработени от кората на дървото янчама.

ШАМАНЪТ НИ ПОСЪВЕТВА, че за да се върнем живи и здрави и да умилостивим духовете, трябва да поднесем дар от тютюн – свещен за много амазонски автохтонни групи.

В подножието на един стръмен склон от пясъчник в колумбийския национален природен парк „Серанія де Чирибикете“ археологът Карлос Кастаньо-Урибе раздава дебели пури. Ние пафкаме енергично, обвиняваме се в гим, поставяме длани на скалата и искрено заявяваме намеренията си. Като допълнителна мярка Кастаньо-Урибе издиша дим над главата на всеки от нас.

Едва тогава започваме проучването си.

Аз съм с малък екип, включващ Кастаньо-Урибе, морския биолог и изследовател на *National Geographic* Фернандо Трухийо и няколко колумбийски катерачи и специалисти по джунглата, за да не се изгубим в безпътния гъсталак, където общественият достъп е забранен. Ние сме едва деветата експедиция, на която е разрешено да изследва най-големия резерват в Колумбия, който съхранява драматичен пейзаж от гъсти джунгли, извисяващи се плата, наречени *тепъи*, и повече от 75 000 скални рисунки, направени с кървавочервен железен оксид (хематит).

Тук съм, за да видя пиктограмите – най-гребните визуални разкази, откритвани някога в Америките. По стръмните скални стени първите амазонски разказвачи рисували фауна и флора, хора и геометрични форми. Един от най-обичайните мотиви са ягуарите. Аз съм фотограф, но моите проекти обикновено ме водят под водата. Защо тогава катеря планини в отдалечена джунгла? За да видя костенурки, каймани, анаконди, риби. Датиращи отпреди десетки хиляди години, тези живописни изображения на водни животни са доказателство за отдавнашната връзка на човечеството с Амазония – най-голямата сладководна екосистема в

Хеликоптерът е ключов за достигането до Чирибикете и за придвижването в резервата. Теренът е изключително пресечен и труден за придвижване пеша. За да се достигне до скалното изкуство, нарисувано на някои от най-недостъпните места, е нужно спускане с въже по скални стени, пробиване на път през гъсти джунгли и борба с безмилостни пчели.

Националното географско дружество, посветило се на осветляването и опазването на чудесата на нашия свят, финансира работата на изследователя Томас Пешак по документирането на естествения свят от 2017 г. насам. Научете повече за подкрепата на Дружеството за изследователите на natgeo.com/impact.

ИЛЮСТРАЦИЯ: ДЖО МАККЕНДРИ

света. В продължение на две години ще заснемам региона, следвайки самата река от високо в планините до навътре в океана, като част от амазонската експедиция на *National Geographic* и *Rolex* „Вечната планета“. Започвайки това пътешествие, исках да се доближа възможно най-много до разбирането за това как тези мистериозни праисторически хора са възприемали това водно царство.

В течение на 25 години документирам най-бурните морета на планетата, първо като морски биолог, а после и като фотожурналист. Вече съм се научил как да не бъда ухапан от акула или смазан от хранец се кит, но съм новак в джунглата. В моя защита ще кажа, че Чирибикете е невероятно трудно

място за изследване, а древните художници са рисували на някои почти недостъпни места.

За да достигнем скалните изображения, нарисувани високо по стените на стръмни урви, тръгнахме с хеликоптер и после продължихме пеша, пробивайки си път през гъстата джунгла, използвайки въжета и стълби, за да се качим и да се спускаме по стръмни скали и да се придвижваме през тъмни и влажни каньони.

НАШАТА ЕКСПЕДИЦИЯ започва от малкото летище Сан Хосе дел Гуавиаре в южната част на Централна Колумбия. Излизаме с хеликоптер и летим над мозайка от пасища и тревисти

равнини. След тях до хоризонта се стеле непрекъснат килим от пищни джунгли. Когато се появяват първите планини, пилотът се спуска и започва да навигираме из толкова тесни каньони, че почти мога да докосна скалите, ако се протегна. Кацаме на късче неравна скала. Хеликоптерът едва се събира на нея.

Мястото изглежда идилично, но сякаш сме кацнали във фурна. Слънцето нагрива скалата и тя нажежава въздуха в палатките ни до над 37°C. Опитвам се да заспя, жадувайки за бриз. Потта ми образува мочурица на матрака ми.

Събуждаме се от звука на десетки хиляди минихеликоптери. Пчелите халиктиди (наричани още потни пчели) са тук. Скоро целият лагер – калъфите на камерите, обувките, грехите, чиниите, приборите, всичко, оставено отбън – е покрито с пчели. Права грешката да оставя ципа на палатката леко отворен и съвсем скоро се сдобивам с десетки съквартиранти. Позволявам на пчелите да утолят жаждата си от потта, събрала се в пъпа ми. Те просто ни превземат. Пропълзят в носовете и ушите ни; една дори се навира под клепача ми.

Изворите на най-важните реки в резервата са дом за автохтонните племена карихона, муруи-муина и уруми, които не са влизали в контакт със съвременния свят или живеят изолирано след жестоки сблъсъци с работници, добиващи естествен каучук през XIX и XX в. Веднъж на една експедиция през 2017 г. Трухийо се събудил в ранните утринни часове от звуците на човек, който се движел наоколо. Той предположил, че е друг учен, и отново заспал. На гругата сутрин учените открили по-малки следи от боси крака до отпечатъците от обувките си.

Не е невероятно автохтонните жители да идват, също като нас, за да видят рисунките. Пиктограмите остават значими в тяхната космология и церемониални дейности. Кастаньо-Урибе веднъж намерил малко огнище с животински кости и пигменти в подножието на няколко рисунки. Според въглеродното датироване най-старите рисунки са отпреди 20 000 години, но най-новите са от 70-те години на XX в. Убедителни доказателства показват, че някои са дори още по-нови. Именно Кастаньо-Урибе обърнал вниманието на света към това изкуство – над 70

НАЦИОНАЛЕН ПАРК
„СИЕРА ДЕ ЛА МАКАРЕНА“

СКРИТИ СЪКРОВИЩА

Тепуите, останки от ерозирано древно плато, се издигат над защитената джунгла в колумбийския резерват Чирибикете. Вертикалните им стени, използвани като платна за рисуване от автохтонните групи, са украсени със сложни пиктограми, свидетелстващи за хилядолетно човешко присъствие тук. Включен в Световното наследство на ЮНЕСКО, резерватът е забранен за туристи, но нелегалните посещения и незаконната сеч са растящи заплахи.

В над 70-те стенописа в парка са документирани над 75 000 пиктограми – повечето открити по тепуите в северната част на ареала им.

НАЦИОНАЛЕН ПАРК
„СЕРАНИЯ ДЕ ЧИРИБИКЕТЕ“

Резерватите на местните групи целят да защитят териториалните права на племената, които имат исторически връзки с областта, и да насърчат опазването на природата.

стенописа, които утвърдили парка като Лувъра на скалното изкуство в Америките.

Кастаньо-Урибе не бил първият учен, който ги виждал. Това бил етноботаникът от Харвард Ричард Евънс Шултис през 40-те години на XX в. Той обаче не осъзнал, че е заобиколен от една от най-мащабните скровищници от скално изкуство на планетата. Това станало очевидно едва след проучването на Кастаньо-Урибе. Той е посветил живота си на Чирибикете и неговото изкуство. Не само е публикувал първите подробни описания на рисунките и ги е свързал с автохтонната космология, но и е спомогнал за създаването на резервата през 1989 г., за разширяванията през 2013 и 2018 г. и избирането му като обект от Световното наследство на ЮНЕСКО през 2018 г.

ХЕЛИКОПТЕР НИ ОСТАВЯ на върха на едно тепуи и с мачетета си проправяме път през гъсталака часове наред, докато не навлезаме в тъмен, тесен каньон.

После се катерим по стръмнини и използваме стълби и въжета в най-трудните участъци, докато излезем от каньона. Борим се с още растителност и накрая стъпваме на скална тераса на стената на едно тепуи.

Над нас, върху отвесната скала, виждаме рисунките. Намираме се на място, наречено Лос Хемелос (Близнаците). Скалните рисунки, изобразяващи скатове, видри и костенурки, са великолепни – а също така са яростно защитавани от пчели. Този път не са дразнещите потни пчели, а по-опасните медоносни пчели. За по-малко от половин час екипът понася над сто ужилвания. Оттегляме се, но пчелите ни следват и една скална стена, за която е необходимо фиксирано въже, за да я изкатерим, води до задръстване. Двамата с Кастаньо-Урибе чакаме реда си, когато той решава, че му е писнало да го жилият. Тръзва нагоре, като скача умело от корен на корен, от клон на клон. Той като не искам да остана на милостта на разбунените пчели, тръзвам след него и въпреки че съм с 15 години по-млад, едва го догонвам.

Напомням си, че това е само една глава от пътуването ми. Скоро ще бъда обратно в стихията си – във, около и под водата. Амазонка тече в продължение на 6750 км от Андите до Атлантика като главната артерия от мрежа, обхващаща над 1000 притока

Пчели халиктиди налитат върху оператора Ото Уайтхед. За минути стотици от тях го накацват, за да поемат хранителните вещества от потта му. На тепуите в Чирибикете има десетина вида от тези безжилни пчели. Мрежата за глава е от основно значение.

и десетки хиляди потоци на територия, по-голяма от Австралия. Вече имам снимки от географската си отправна точка – връх Невадо Мисми в Южно Перу, най-далечната точка от устието на Амазонка, където водите текат без прекъсване цяла година. Проследих водите надолу по течението, за да търся потайната очилата мечка в облачните гори на Уайкеча, и изкачих свещения ледник Колке Пунку с поклонници, облечени като Укуку – митична полумечка-получовек.

За разлика от повечето разказвачи, навлизали в Амазония, аз ще се гмурна под повърхността, за да разкрия рядко виждан воден свят. Ще заснема видове, които изглеждат неземни. Розовите делфини използват сонар,

за да се ориентират из наводнените гори. Бронираната риба арапайма, която тежи колкото среброгърба горила, изскача от водата като марлин. Електрическите змиорки, подобно на плуващи батерии, удрят с мощ 600 волта, достатъчна да убие човек.

Ще работя в тясно сътрудничество с други изследователи на *National Geographic*, които правят изследвания от основно значение с надеждата да осигурят бъдещето на това водно царство, което учените и журналистите са склонни да подценяват. Дъждовните гори – жизненоважни и застрашени противотежести на климатичните промени – са засенчили водната среда, създадена от тази могъща река.

ПОКЛОН ПРЕД

МРАВКИТЕ

СНИМКИ В ИЗКЛЮЧИТЕЛНО БЛИЗЪК ПЛАН
РАЗКРИВАТ НЕОБИКНОВЕНИТЕ ЧЕРТИ
НА ЕДНО ОТ НАЙ-РАЗПРОСТРАНЕНИТЕ
НАСЕКОМИ НА ПЛАНЕТАТА

ТЕКСТ: ХИКС УОГАН
СНИМКИ:
ЕДУАРД ФЛОРИН НИГА

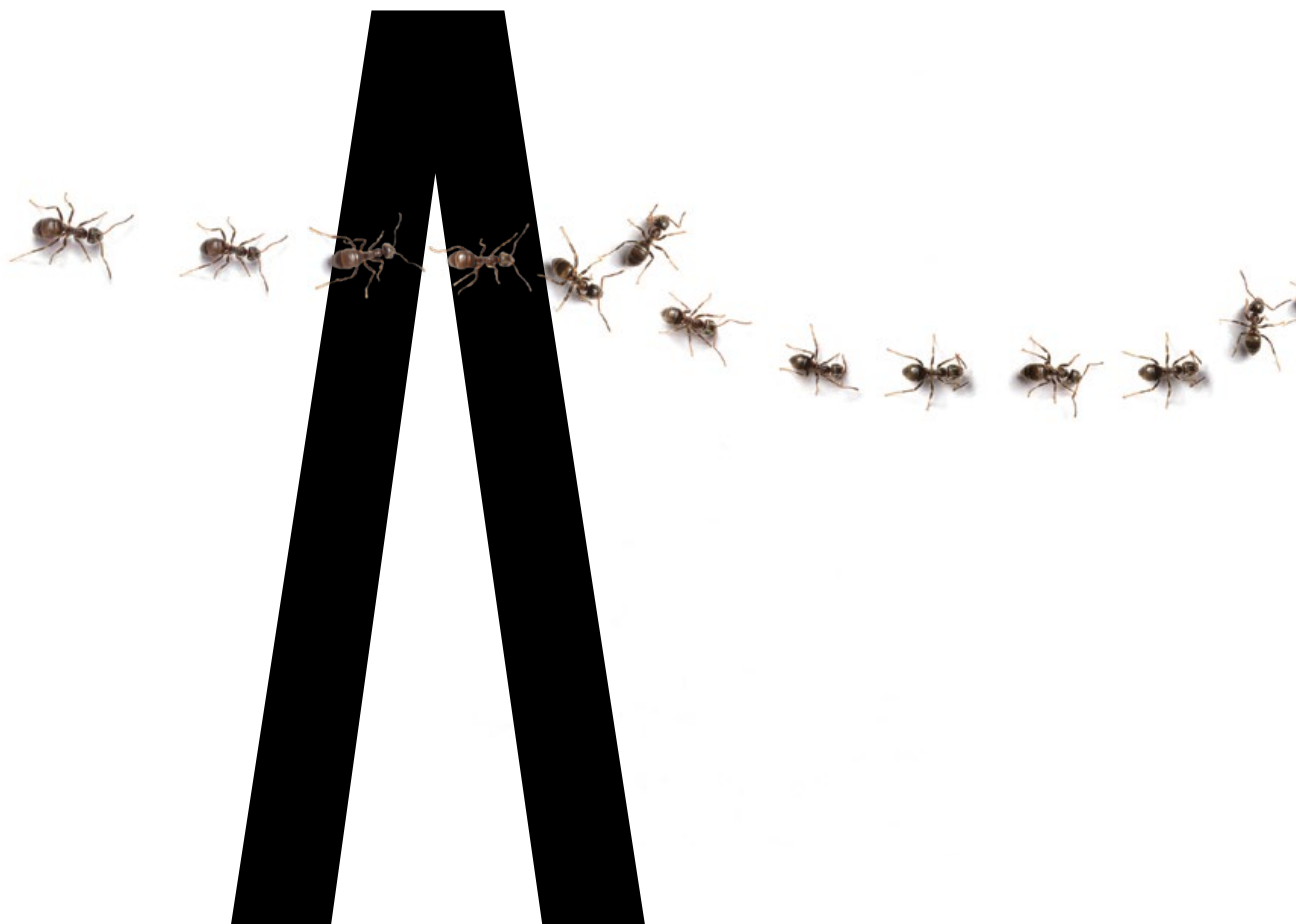
Градинските
бледоноги мравки
(*Lasius alienus*) влизат
във взаимоотношения
с афидите. Мравките
се грижат за
по-дребните насекоми,
като ги пазят от
хищници, а в замяна им
е позволено да пият
медена роса от телата
на афидите.

ПРЕДХОДНА СНИМКА

Портрет на мъжка
мравка *Dorylus mayri*
от Западна Африка

ЛЮБОПИТСТВОТО на едно малко дете може да е заразно. Докато се разхождали преди няколко години в един парк в своя квартал в Лондон, Едуард Флорин Нуга и дъщеричката му видели мравка на тротоара. Момиченцето спряло да я разгледа. „Тате, къде са очите на мравката?“ – попитала тя. Баща ѝ – който е учител и е бил полицай в родната си Румъния, където документирал местопрестъпления – знаел, че фотографията ще даде отговор.

Мравките са едни от най-многобройните и успешни същества на земята. Фосилите показват, че са се появили преди между 168 и 140 млн. години. Днес може би съществуват над 15 000 вида. Описани са около 12 000 от тях, а портретите на десетки са включени в дебютната книга на Нуга: „Мравките: работниците на света“.

Макрофотографирането на Нуга е трудоемък процес, независимо дали увеличава нещо 10 или 1000 пъти. Той работи сам през нощта, в задната част на къщата си, където вибрациите от минаващите превозни средства няма да се отразят на техниката му. Единственото осветление в стаята е светлината върху обектите му.

Сътрудници изпращат на Нуга мравки и други насекоми или пък той ги поръчва онлайн. Някои пристигат живи; те биват върнати на подателя след фотосесията или изживяват дните си в колонии, за които Нуга се грижи. Други образци пристигат препарирани, често в етанол. За да подготви мъртъв екземпляр за макроснимка, Нуга внимателно го рехидратира, почиства, отваря челюстите му и го поставя в позиция като жив. („Това е малък свят – казва той, – затова всяко дребно нещо е от значение.“) После прави стотици увеличени изображения на частите на насекомото. За да сглоби финалния портрет, Нуга комбинира от 150 до 500 от изображенията чрез фокус стекинг – процес, при който сходни изображения с различни фокусни точки се сливат, за да се постигне по-голяма дълбочина на полето. Завършването на един такъв портрет може да изисква седмица или повече. Той казва, че в повечето случаи не е търпелив, „но по отношение на това не знам откъде черпя търпение. Вероятно защото го обожавам“. Нуга се надява, че изображенията му ще ни накарат да ценим повече дребните създания в света – с очите им и всичко останало. □

Мравките маршируват: горе няколко черни градински мравки (*Lasius niger*) се движат в колона, докато други спират, за да отпият от капка захарна вода, която фотографът е оставил за тях.

Всяка власинка с цвят на
невен от коремчето на
Camponotus fulvopilosus,
мравка дърводелец от
южната част на Африка,
е настръхнала.

„МРАВКИТЕ СА ДРЕБНИ, НО НЕ
МОЖЕ ДА НЕ ГИ ЗАБЕЛЯВАМЕ.
ТЕ СА СРЕД НАЙ-ИЗОБИЛНИТЕ И
УСПЕШНИ СЪЩЕСТВА НА ЗЕМЯТА.“

—ЕЛИНОР СПАЙСЪР РАЙС, ЕНТОМОЛОГ

Мравки – цели и части от тях. Горе: *Camponotus singularis* от Югоизточна Азия. Отсреща, по часовника от горе Вляво: *Cataglyphis bicolor*, Северна Африка; вгд *Dorylus*, Африка и Азия; *Cataulacus granulatus*, Югоизточна Азия; коремче на *Myrmecia gulosa*, Източна Австралия; *Dorylus mayri*, Западна Африка; *Diacamma rugosum*, Югоизточна Азия.

ИНСТАГРАМ

ГРЕТЧЕН КЕЙ СТЮЪРТ

ОТ НАШИТЕ ФОТОГРАФИ

КОЙ

Фотографка
природозащитничка,
живееща в Тихоокеанския
Северозапад

КЪДЕ

Национален резерват за
диви животни „О-в Мерит“,
Флорида, САЩ

С КАКВО

Камера *Canon Mark IV*
с обектив 100-400 мм

През 2021 г. Стюарт решила да прекара зимата във Флорида по същата причина, поради която и много птици: заради топлината. Тя обикаляла с кемпера си седмици наред около о-в Мерит, част от биоразнообразен естуар, заснемайки птици. Въпреки че Стюарт е фотографирала над 100 вида птици из цялата страна, тя установила, че тези в Слънчевия цвят не били толкова плахи. Тази розова лопатарка със сигурност не се стреснала от камерата ѝ, когато я зърнала една сутрин. Стюарт седяла тихо край пътя, наблюдавала птицата и снимала кадър след кадър.

National Geographic има над 374 милиона последователи в Инстаграм. Присъединете се и вие на: **@natgeo**, **@natgeotravel**, **@natgeointhefield**, **@natgeoadventure**, **@natgeoyourshot**, **@natgeotv**, **@natgeowild**, **@natgeodocs**.